

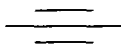
ján nőtt nagyra az a kultúra, melyet Csíksomlyónak köszönhetünk. E kettőnek: a hitnek és a kultúrának tulajdonítható évszázadokon keresztül az a törhetetlen magyarságtudat, amely szembezállt törökkel, tatárral, osztrákkal, és megmaradt egészen magyarnak.

A templomot 1876. augusztus 20-án szentelte fel Fogarassy Mihály erdélyi püspök. Díszes tornyai messze fehérlenek a hegyek közül. Megnyugtató a szemnek és a léleknek is. Harangjai imára szólítják a híveket. Az érkező búcsúsokat ünnepélyes harangzúgással fogadják, emelve a körmenetek külsőségeit. Az első csíksomlyói harang a Szűz Mária tiszteletére készült ezzel a felírással: „*Csudákkal ékes somlyói Mária, védd és segítsd székely népedet.*”

Amikor a búcsús-zarándokok nagy fáradtan Csíksomlyóra megérkeznek, első útjuk nem mindjárt a kegytemplomba vezet, hogy szívük áldozatos szeretetével köszöntsék a Szűzanyát, hanem a kegytemplom bejárata előtt meghajtva zászlaikat, a Szent János-kápolnához sietnek. Itt történik a kereszthalják fogadása, tájékoztatása, majd Mária-énekeket énekelve vonulnak a hársfából faragott embernél magasabb (2,27 m) kegyszobor elé, amely a Boldogságos Szület ábrázolja, karján a kis Jézussal. Lába alatt a föld, rajta a hold sarlója, amelynek középső része emberfőt ábrázol. Máriát hosszú testhezállói ruha takarja, melyet derékon öv szorít, föléje pedig bő redőkbe szedett palást borul. Jobbjában királyi pálcát, baljában a meztelen kis Jézust tartja. Arca mosolygós. Kibontott hajfürtjei a vállára omlanak. A fején nehéz korona látható. Ugyancsak korona van a kisdéd fején is, aki jobb kezét áldólag emeli fel, s baljában rózsát fog.

Csíksomlyói búcsú! Csodálatos! A nagy zarándoklat időpontja május 25., pünkösöd szombatja. Már az előtte lévő napokon elindulnak. Az élen a zászlóvivők haladnak. A zászlón a falu neve. Őket a csengőrázó fiúk követik. A tömeg 6-8-as sorokban énekelve halad. Szemet gyönyörködtető látvány a népviseletbe öltözött menet hosszú sora. A táj lenyűgöző. Körben hatalmas hegyek. Zöldellő fák, karcsú fenyők. Alant a Csíki-medence. Amerre a szem ellát, mindenfelől özönlenek az emberek a dombon lévő Szálvátor-kápolna elé, ahol a magyar nyelvű szertartás lesz.

A Csíki-medence magyarsága e pünkösdi búcsúról nem mondott le Trianon után, és nem mondott le a 45 utáni években sem. Ma szabad a búcsú. Az állam nem állít akadályt, már nem szab feltételeket... Évről évre több zarándokot várnak Csíksomlyóra. Örvendetes jelenség, hogy a nagy ünnepre a katolikusok mellett az utóbbi években szép számmal elmennek a protestánsok is.

TÖRÖK GÁBOR, a nyelvtudomány doktora
Juhász Gyula Tanárképző Főiskola
Szeged

A Jelenlét filozófiai tanulmányairól

Igen. A vidéki műhelyek: főként a tanárképző főiskolák társadalomelméleti, bölcséleti tan-székei szövetkezve a vidéki hittudományi főiskolákkal *jelen vannak* az újjáalakuló magyar filozófiában. Keresik útjukat, bizonytalankodnak, mernek tévedni, de elérnek figyelemre méltó eredményeket is. Érintkeznek szóban, személyesen is bölcs szimpóziumokon, egymást ihlető filozófiai konferenciákon, fölolvásó üléseken, ülészakokon. De közzé is teszik az elhangzottak legjavát. Ebből jelennek meg immár három év óta összefoglaló kis *évkönyveik*: a *Jelenlét*nek 1994-ben már 3. száma látott napvilágot. Alig néhány hónappal az 1993 novemberében tartott filozófiai konferenciájuk anyagából. Vállvergető ismertetés helyett méltó a kritikai értékelésre.

A szegedi szervezők – köztük *Karikó Sándor* mint szerkesztő főiskolai tanár – maguk is tudják, még széles a színpék. Távlatuk, hogy a szegedi, egri, nyíregyházi, sőt újvidéki oktatók és

kutatók számára a jövőben egy vagy egy-két kiemelt témára jelölnek ki évente más témakört. Ma még nehéz úgy csoportosítani az elhangzott tanulmányokat, hogy ki ne lógjon némelyik a keretből.

Én sem követem a kötet címeit sorrendben. Helyette azt figyelem, hogyan teszik mérlegre a szerzők a marxizmus előtti filozófiai örökségünket. Benne (gróf) Révai József etikáját, Böhm morális axiológiáját, Somogyi József elméletét egyén és közösség viszonyáról, vagy éppen Hamvas Béla személyes bölceletének újszerű megvilágítását – a humor oldaláról... Ez a hagyatéki leltár szervezettebb teheti filozófiánkat. Lényegtelen, hogy melyik felsőoktatási intézményben működnek a leltározók. Véletlen, hogy most egriekkel kezdem.

Arra biztathatom őket: bátrabban! Ne higgye el *Koncsos Ferenc* Prohászkanak, hogy csak válságkorokban él egymás mellett több erkölcs, és gróf Révainak se, hogy léteznek „örök értékleltések”! Hisz később maga is pedzi: lehetetlen valaha is végleges, zárt erkölcsi rendszert elképzelnünk. Ebből még nem következethet senki holmi relativistán „aldialektikus” erkölcsre, de arra se, hogy a *van* és a *kell* szükségképp ellentétes! Olykor a meglevő is szükségszerű, jócskán azonosulva a *kellekkel*.

Am úgy kell-e élesztgetnie Révait *Koncsosnak* vagy Böhm Károlyt *Tóth Balázsnénak*, hogy figyelmen kívül hagyják az akaratszabadság korszerű, dialektikusan determinista felfogását? Ha esetleg vitatják is, de ne mellőzzék Földesi Tamást, akinek modern elméletét bárgyú sztalinisták vesézték ki annak idején.

Vélheti Böhm Károly 1928-ban, hogy az érték „az értelem műve”, ma mindnyájan tudjuk, hogy nem az egyéni értelemé, tudaté, hanem a társadalomé. A cselekedet „önértékét” az szabja meg, hogy mennyire tőr a pozitív, általános emberi lényeg megvalósítására: ismeri föl *Tóth Balázsné* is. A szegedi *Karikó Sándor* az előbbi kollégáinál bírálóbb hangon helyteleníti Somogyi József 1939-43-as nézeteit, melyek szerint pusztán egyéni utakon is el lehetne jutni „az emberi lét magaslataira”, s a közösségnek nem volna önálló léte az egyénnel szemben.

Ide kívánczik valami a Jelenlét nyelvezetéről, függetlenül attól, szokás-e nálunk a filozófusok stílusát bírálni. *Karikó* fogalmazása is gördülékeny, de különösen olvasmányosan ír (az ismét csak egri) *Lőrinczné Thiel Katalin* Hamvasról. Így is lehet tehát, s így is kellene ebben a tudományágban is. Méltányolhatjuk e tekintetben az átlagszínvonalat, bár elrettentő stílárius példa a kötetindító tanulmány (szerzője *Losoncz Alpár*). Így ne! Ne utánozza senki ma Kant, Hegel –vagy Marx– mondatait, mert ezzelrontja mondandójának gondolati hatékonyságát!

Nem gonoszokodás, hogy itt öltik föl bölceleti hagyományunk stílárius kerürendő, mégis kikerülhetetlen életműve, Lukács Györgyé. Vele vitázni ma már nem kíván bátorságot. Mégis mintha fölértékelné marxizmus előtti heidelbergi kézíratait befogadás-esztétikai ismertetőjük, *Loboczky János* Egerben (A műalkotások befogadásának kérdése Lukács fiatalkori és kései esztétikájában). Ama híres-hírhedt „termékeny félreértés” nem más, mint befogadás-esztétikai képtelenség. Közhely, hogy akár művészi, akár gyakorlati vagy elméleti közlési szándékunk és megvalósulása között mindig tátong kisebb-nagyobb szakadék; hangsúlyozom, hogy a lángelmék közléseire nézve is így van ez. Dehogy félreértés, ha az eredetileg szándékolt mondandót sohasem vehetjük át teljesen! Különb is kit érdekel ma már a Vigotszkij-típusú avult művészetpszichológia hívein kívül, hogy mi volt az alkotó eredeti szándéka? Amit nem a tudatlanság, hanem a társadalom lát, olvas, hall „bele” a műbe, az társadalmilag objektívan benne is van. Az, hogy a közel-múltban felvirult a befogadás esztétika, nem divatjelenség, hanem indokolt szükséglet. Ebben a távlatban nagyon homályos volt a korai Lukács horizontja. Más szóval az a „termékeny félreértés” *nem* félreértés. A koraival szemben gyümölcsözőbb az öregkori Lukács eszméi a meghatározhatatlan tárgyiaság objektív voltának elismerése is, katarziselmélete is, a közvetlen hatásnak és az *Utánnak* az értékelése is, kulcsmozzanatként a nembeliségre irányuló befogadói magatartás kiemelése is. Az eleinte ellentmondásra ingerlő cikk második fele – mindezt fejtegetve – végül ki is békíti az olvasót.

Ennél is mélyebb egyetértést kelt a Lukácsot és Sartre-t összevető értekezés a szegedi *Szabó Tibortól* (Ontológiai alapú antropológia felé). Nem titkolja a két gondolkodó közötti kezdeti ellentétet. A lukácsi emberi nembeliség általánosával szemben Sartre vad nominalizmusa tagadja ezt az általánost. Bárki elismerheti, hogy Lukács Ontológiája jelentős teljesítmény, de helyesen látja a tanulmány írója, hogy vele közeledik is Sartre-hoz!: „igyekszik összeegyeztetni az általános ontológiai meghatározottságot a társadalmi-történelmi folyamatokban az ember döntéseken alapuló tevékenységével”. Azzal, ahogy Lukács módosítja elképzelését a szabadságról, jócskán lazít az egyetemes meghatározottság következetességén. Örülhetnek Sartre kései hívei; a marxizmustól viszont távolodott ezáltal Lukács.

E magyar mestertől is függetlenül jár a filozófia és az esztétika határain *Mester Béla* nyíregyházi adjunktus. Bemutatja, milyen tartalmakat fejeznek ki egy nagy regénynek, Szilágyi István regényének a motívumai, szavai, szerkesztési eljárásai a modern filozófia számára. Különös vállalkozás ez, és ígéretes.

Hagyományunk része, hogy kritikai módon fedezzük föl a korai Lukácsot is, de ellentpontja is: hogyan fedezték föl nálunk Heideggert, s hogyan kezdték vitatni már 60 évvel ezelőtt. *Jakab András*, a nyíregyházi főiskola docense ismerteti a régi eszmecserét és pengeváltást Tavaszgy Sándor és Tankó Béla közt. Kacifántosan indul a cikk: Nyugat filozófiája „ahogyan azt Heidegger érti (!), tehát (!) a voltaképpeni filozófia Heidegger nélkül nem gondolható el” (117). Vajh örülnek-e a nagy exhitlerista hazai rajongói annak az akaratlanul is maró gúnyú elszólásnak, mely beiktatódik a magasztalásba? (A Jelenlét 3. egy másik írása is tercel a dicshimnuszhoz: A Sein und Zeit „biztosan mondhatjuk – forradalmasította a filozófiai gondolkodást” = 36). A józan elmélkedőnek nem igazolta sem maga Heidegger, sem olyan régi híve, mint Tavaszgy, sem új hódolóinak tábora, benne *Jakab Amrással* és *Cselényi István Gáborral* (róla később!), se a Jelenlétben kívül lelkesedő Vajda Mihály, hogy a hagyományos filozófia csak „metafizika”, szintén úgy, „ahogyan azt Heidegger érti”, mert fogalmai megtapadnak a létezőn (120), beleértve a létezőbe a létezők térbeli, időbeli, módosítási teljességét. Öncsalása Heideggernek, hogy ezen kívül talál még valami nem elméleti „megragadni valót” valami „nem metafizikus” bölcsellett. Öncsalása Heideggernek is, hívének, Tavaszgynek is, a Jelenlét két szerzőjének is, hogy a nem csupán szubjektív létmódokat megfoghatják az általánosok kategóriái helyett holmi egzisztenciálékkal; mintha azok nem tükröznének szükségképp szintén objektív általánosokat.

Tavaszgy tanulékonyan utánozza egyénileg is a Mester sehol nem tisztázott metaforáit. pl. „a lét vitális áramlása” az „idő kategóriájában” meggy végbe. A térében nem? Ha meg igen: miért „kategóriájában”, miért nem az objektív időben és térben?

Hogyan lehet úgy olvasnia (németül) akár Tavaszgynek, akár mai utódainak, hogy elhiszik, a Nagy Szómagusnak: ki lehet küszöbölni a bölcseléből az objektív-szubjektív szembenállást? Vakok, süketek, kábák, amikor a *Daseinokról*, *Mitdaseinokról* látnak, olvasnak, hallanak? Ez a képessége megvan Heideggernek: képes megteveszteni előbb önmagát, aztán másokat...

E bölcselkedő rossz német fűzfapoéta nyomdokába lép Tavaszgy is. Így ferdítheti csak el és forgathatja csak ki a modern materializmus nézeteit annyira, hogy ez „csupán természeti adottság”-nak tekinti az emberi egzisztenciát. *Jakab András* nem helyesbíti Tavaszgyt, aki úgy vagy-vagyol, hogy az ember *nem tárgyi, hanem egzisztáló* valóság, pedig valójában együtt, egyszerre mind a kettő. „A létező az (általános, átfogó) létből kilépő lét” (124)? Hova lehet bármilyen értelemben kilépni a létből, amíg benne vagyunk? Hitessek ezt el metaforák nélkül és mással az agyafürt mester tanítványai! A heideggeri metaforák, tolványelvi kifejezések burjánjába bele lehet gabalyodni. De aki filozófia helyett vallásbölcséletet akar művelni, az legalább vallja is be, mint a másik Heidegger-tanulmány írója, *Cselényi István Gábor*, aki teológiai tanár Nyíregyházán.

Vagyis egyrészt konzervatív is volt Tankó annak idején Tavaszgyval szemben, másrészt józanságával egyetérthet ma az is, akinek egészen más a világnézete. Tankó helyett mi máshonnan kiáltunk *écraze l' infâme!*-ot. Együgyűnek tartjuk a nagy eszménykép beteges undorát a *meták-*

tól: nemcsak a metafizikától, hanem a mély tudatlansággal félreértett metanyelvtől, metalingvisztikától is. Balsors vagy tájékozatlanság? Halvány sejtelve sem volt a metamatematikáról sem. Pedig a kristálytisza Gödel-tétel már töprengőbe ejthette volna: egy rendszer, egy elmélet ellentmondás-mentessége csakis egy nála általánosabbal bizonyítható. Ezért van szükség a metamatematikán kívül metanyelvészetre is, és lesz talán épp metafizikára, bár semmiképp sem a Heideggerére, hanem metaforák nélkül szóló szabatoságúra.

Erről nézve csak mosolyoghatunk Cselényin, hogy tudniillik Heidegger után már nincs létjogosultsága a metafizikának (38). A metanyelvészet alatt miért ne élhetne a nyelvészet? Inkább az a kérdéses, mit ért valaki metafizikán. Mi bizony találnánk érintkezési pontokat az eredetibb neotomizmussal, sőt a neoplatonizmussal is a Heideggerrel kacérkodó neotomisták helyett! Az persze nyilván vagy félreértés, vagy eltévelyedés a tomizmusban, hogy a lét a létezőknek csak egyik összetevője (41). Igaz, hogy Duns Scotus is szembeállította az egzisztenciát a lényeggel, de az emberi lét univerzálját aligha tartotta szűkebbnek az emberi lényegnél – legföljebb az istenié. Cselényi félreolvassa a középkori nagy skolasztikusokat!

Ha kimondja (42), hogy a heideggeri antológia *elsődlegesebb* a heideggeri értelmezésű metafizikánál, egyrészt vegye észre, hogy az *elsődleges* szó a bölcseletben is többértelmű, másrészt félre kell söpörni az induktívan fejlődő emberi tapasztalatot – netán holmi „intuícióval”, „lényeglátással”, hogy előbb jusson el a legátfogóbbhoz és csak utána a hozzá képest különbözősebbhez. Gyanús próbálkozás. Dicsekszik a szerző, hogy a hiteles tomizmus nem ad elsőséget a lényeknek a léttel szemben (45). Megsúgom neki: a marxizmus sem. Kitanít, hogy a fejlődő abszolútum ellentmondás a tomizmus számára? Ha Hegeléknek vág ezzel oda, igaza van (44), a modern dialektikus materializmus viszont szintén nem ismer efféle fejlődő abszolútumot, legföljebb azt, hogy az emberi lényeg is fejlődik, ez azonban nem mindig értéknövekedés, és különben sem tagadható e lényeg változó negatív oldala sem. Cselényi úgy látja, hogy a változás, a fejlődés ideológiai, köztük a marxizmusé is, ontológiai, ismeretelméleti, antropológiai-erkölcsi pesszimizmushoz vezetnek (44). Ezzel – akaratlanul? – hozzácsapódik a posztmodernista falkához. Jobb volna, ha következetesebben gondolná végig nemcsak Aquinóinak, hanem Heideggernek a végkövetkezéseit is! Azután döntse el, ki az igazán pesszimista! Mi „másképp gondolkodók” vagyunk hitelesen szerények és alázatosak, mikor egyéni sorsunkat beleszójuk a társadalomába. Csakhogy ezzel épp távlatot kapunk, nem pedig sötét látóhatárt. Melyik heideggeristának van társadalmi távlata? Hazudna, ha ilyet állítana magáról.

Kik vannak „belevetve” a világba is, a nem létező semmibe is? Mi benne vagyunk a világban, amíg élünk! Ők egzisztenciális döntéssel bűnöznek. Mászának is ki belőle másik ilyen döntéssel; megvalljuk bűneinket mi is, hisz részünk van a változó emberi lényeg negatív oldalából is, de meg is tisztulhatunk, mert részesülünk a pozitív, a meghatározóbb oldalából is. Ők meghalnak egyéni halállal, és életüket ebből az egzisztenciális végpontból ítélik meg; a mi halálunk társadalmasult biológiai szükségyszerűség. Míg eszméletünkön vagyunk, tudjuk, hogy a társadalom autonóm elemének részlegessége a sorsa, de különféle tárgyasulásokban folytatódunk az egészben. Felismerjük az emberiség nagy gondjait, s ezek egészen mások, mint az ő „egzisztenciális gondjait, kétségbeesésük, veszélyeik”. Az ő gondjait *nem az emberiségéi*, hanem a korunkban gyökereit, közösségi kötelekeit vesztő *individualista* kis- és nagypolgáré.

Aránytalanul többet foglalkoztam a két tanulmánnyal? Kellott, mert a Jelenlétben is számon kérem a heideggerizmus kritikáját. Hiányolom a bíráló szemléletet az etika és gazdaságfilozófia viszonyát taglaló *Losoncz Alpár*tól is. Ábrándozik, hogy születnek majd, akik fölismerik, hogyan lehet csorbítatlanul egyeztetni az eltérő piaci érdekeket (12). Ámul, hogyan is feledkezhetett meg a győztes kapitalizmus az Adam Smith-i homo ethicus és homo oeconomicus közti éles összeütközésről (12). Dehogyan gazdaságiak az okok! A győztes fölénye, az söpri félre az érdekeit sértő erkölcsi gátakat is, a lelkiismeret-furdalást is. Valóban nem szegeztek mást szembe a gazdasági virulással, mint elvont, érzelmesen finomkodó moralizálást? Ilyen nagyvonalúan azért ne söpörje

senki a szőnyeg alá az osztályharc eszmei vetületeit (13)! Azt sem hinném, hogy bármely etika, pl. „posztkonvencionális”, normáival együtt kidolgozható, kidolgozandó. Benne vannak azok a normák a kor gyakorlatában, tetteiben. Mi legföljebb föltárhadjuk, tudatosíthatjuk őket. Közben azért jól tudjuk, hogy a szerző szép reményeivel (20,23) ellentétben aligha számíthatunk szociális felelősségre, általános „igazságosság”-ra...

Lássuk végül a filozófiatörténeti témákat! A dolgozatok színvonala egyenetlen, tárgyak azonban érdekes. Ne becsüljük le eredményeiket se!

Mi a jellegzetesen orosz filozófia, mutatja be *Kiss Lajos András* nyíregyházi docens. Követi a napi árfolyamot. Kitagadja tehát közülük Lenint. A reakciósan nacionalista szlavofileket azonban így is illene határozottabban megbírálnia.

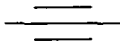
Mélyenszántó *Reke Lajos* (tanársegéd Nyíregyházán) magvas tanulmánya: hogyan gyúrja át magának a darwinista Anglia Kant és Hegel rendszerét. Tehetünk aztán kérdőjeleket a lapszélre, de hasznos tájékozódunk *Tóth Vilmostól* (adjunktus Egerben): mik Francis Bacon elvei a tekin-télyekről és az előítéletek erejéről. (Még Gadamer *előit* olvasandó...)

Személyesen örülök neki, hogy a teológus kutatókon kívül más is kezd nálunk tallózni a középkor filozófiai kincsházában. Albertus Magnus századának kissé eklektikus enciklopedistája. Egyéni ízlés dolga, hogy *Máthé-Tóth András* szegedi főiskolai adjunktus éppen őt választja tárgyául, de így is hozzáfér a kor sok gondolati értékéhez. Bizakodva várom, hogy Máthé-Tóthnak lesz majd több követője. Ráférne a mai Európában bárhol, nemcsak nálunk, hogy a szakemberek bevilágítsanak az univerzálék vitájába, melyet a reneszánsz inkább csak félredo-bott, tanulságait is félreértve. Végleg dehogyan is zárta volna le!

Várjuk a Jelenlét sajátos profilú rendszeres folytatását. A bemutatkozó szerzők azonban így is jelen vannak filozófiánkban. Jelen vannak azokban az olvasóikban is, akik itt-ott keményebben vitatják nézeteiket, vagy hiányolják határozottabb állásfoglalásukat. Gondolatokat ébreszt az ellenkezés is. Hogy visszatérjek most példaként Heideggerre: igényelhetem nézeteinek cáfolatát, de közben ösztönöznek is ezek az írások. Hisz tudom, hogy még cáfolni is csak róla és őt olvasva lehet és szabad csak napjainkban.

Ilyen évkönyvből témaköröket hiányolni méltánytalan dolog. Semmiképp sem bírálatul, csak tényként írom le: ha e kötetben nem csendült is föl a modern dialektikus materializmus szó-lama, nem mondhatjuk, hogy hatalmi eszközökkel hallgattatták el. A leányzó azonban „nem halt meg, csak aluszik”. Fölbreszthetik, életre rugdalhatják a virgonc jobboldali egzisztencialisták is a maguk provokáló eszméivel, de a velük rokon friss divathullámoknak, a posztmodernizmusnak az álmagságai is. A Jelenlét valamelyik közeli évkönyvében is szót kapnak esetleg Derrida újdonsült tanoncai, de birokra kelhet velük a Derridát is csépelők csoportja.

Filozófiai tanulmányok, Jelenlét 3. Szeged, 1994. 182 lap

Kiadja a Módszertani Közlemények Baráti Társasága
Felelős kiadó: Dr. Siposné dr. Kedves Éva
Kiadóhivatal: 6725 Szeged, Hattyas sor 10.
Szerkesztőség: 6725 Szeged, Hattyas sor 10. Telefon: 62/310-051
Évente 5 alkalommal jelenik meg. Évi előfizetési díja: 300 Ft.
A címlapot tervezte: Fischer Ernő
Megjelent: 3000 példányban.
CORRECT Kft. Szeged
Felelős vezető: Duba Tamás ügyvezető
ISSN: 1219-06-08.